

о плюрализме взглядов и идеологий. Определены особенности трансформации правовой основы принципов гражданского общества современной Украины. Статья посвящена детализации общих вопросов становления гражданского общества, его существования, форм и перспектив развития как целостного процесса и правового феномена. Определено, что отечественные и зарубежные ученые, исследуя правовые принципы гражданского общества, сосредотачивают свое внимание: во-первых, на истории становления и развития отдельных направлений теории гражданского общества; во-вторых, на основательной юридической концептуализации его сущности. Несмотря на особый путь становления украинского гражданского общества, в целом магистральное направление его развития лежит в русле западноевропейской цивилизации, в контексте постепенной эволюции к стандартам европейской демократии.

Ключевые слова: гражданское общество, правовые принципы, идейные ценности, правовая мысль, законотворческая деятельность, государство, право, гражданин, демократия.

Laba O. Ideological Values in the Legal Principles of Civil Society: Historical and Legal Analysis. The article considers the legal doctrine and the principles of civil society and pluralism of views and ideologies in it. The author defines the peculiarities of the transformation of the legal basis of the civil society principles in modern Ukraine. The article is devoted to clarifying general issues of civil society, its existence, forms and prospects of its development as a holistic process and legal phenomenon. It has been determined that that Ukrainian and foreign scholars examining the legal principles of civil society primarily lay emphasis on history of formation and development of certain areas of the theory of civil society and, secondly, on thorough legal conceptualization of its essence. Despite the specific way of formation of Ukrainian civil society, in general, the strategy of its development is similar to that of the Western civilization in the context of the gradual evolution to the standards of European democracy.

Key words: civil society, legal principles, ideological values, legal thought, legislative activity, state, law, citizen, democracy.

УДК 342.585

Н. Щербюк, М. Щербюк

Особливості та шляхи реалізації функції оборони держави

Стаття присвячена дослідженню функції оборони країни. Функції держави встановлюються залежно від основних завдань, які стоять перед ним на тому чи іншому етапі його розвитку. В умовах загострення глобальних проблем людства, порушення світового правопорядку Російською федерацією, що зумовило анексію Криму, проведення АТО в Донецькій і Луганській областях, особливої актуальності набувають проблеми реалізації вищевказаної зовнішньої функції нашої держави. Авторами проаналізовані позиції вчених із зазначеної проблеми, положення законодавства у цій сфері. У статті наголошується, що діяльність держави щодо забезпечення свого захисту має складний зміст і різні цілі. На їх реалізацію спрямовані підготовка та ведення політичної, дипломатичної, інформаційної та економічної боротьби. Невід'ємною складовою частиною цієї діяльності є створення військової організації держави і здійснення керівництва нею. На основі проведених досліджень визначено особливості функції оборони держави та шляхи її реалізації в сучасних умовах.

Ключові слова: держава, функції держави, внутрішні і зовнішні функції держави, суверенітет, військові формування.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасному світі велика увага приділяється проблемі функцій держави. Її вирішення має як теоретичне, так і практичне значення. Адже, це дозволяє подивитись на державу не лише з боку її форми, внутрішньої будови і змісту, але й під кутом різноманітності її діяльності і функціонування. Через функції можливо визначити характер діяльності країни, правильність вибору нею пріоритетів розвитку, рівень її організованості та ефективності. Крім того, стає можливим науково окреслити зміст діяльності держави і її механізмів в конкретних історичних умовах, а також визначити цілі і завдання для якісного здійснення державного управління.

Функції держави – це головні напрямки і види діяльності країни, зумовлені її завданнями і

цілями й такі, що характеризують її сутність [1]. У функціях держави знаходить відображення роль, яку вона відіграє у вирішенні основних питань суспільного розвитку і перш за все у задоволенні різних інтересів свого населення. Функції держави встановлюються відповідно до основних завдань, які стоять перед країною на тому чи іншому етапі її розвитку. В умовах загострення глобальних проблем людства, порушення світового правопорядку Російською федерацією, що зумовило анексію Криму, проведення АТО у Донецькій і Луганській областях, особливої актуальності набувають проблеми реалізації окремих зовнішніх функцій нашої держави.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Значний внесок у розробку теорії функції держави зробили Г. Єллінек, Л. Дюги, А. Сміт, К. Шмітт, Ф. Фукуяма та інші видатні мислителі XX та XXI століття. Вищезгадані проблеми перебували і перебувають у центрі уваги багатьох вітчизняних та іноземних науковців-правників, зокрема М. Г. Александрова, С. В. Бабаєва, М. Й. Байтіна, А. І. Денисова, О. О. Джураєвої, Л. І. Загайнова, А. П. Косіцина, А. В. Меліхової, І. М. Сенякіна, Ю. М. Тодики, О. Ф. Фрицького, В. М. Хропанюка та інших. Незважаючи на значний дослідницький інтерес до окресленої проблематики, ряд питань залишаються недостатньо вивченими або потребують перегляду з огляду на реалії сьогодення.

Метою статті є дослідження особливостей і шляхів реалізації у сучасних умовах такої зовнішньої функції держави, як оборонна функція.

Виклад основного матеріалу. Зовнішні функції держави – це основні напрями її діяльності, які пов'язані із безпосереднім вирішенням завдань, які стоять перед нею на міжнародній арені. Як зазначає О. Ф. Скакун, вони забезпечують зовнішню політику держави [1, с. 48] і залежать від характеру політичного режиму, історичних етапів розвитку тієї чи іншої країни, від ситуації, яка склалась на міжнародній арені, та інших чинників. Серед зовнішніх функцій держави одне із центральних місць посідає функція оборони країни, яка полягає у захисті суверенітету від зовнішніх посягань як економічними, дипломатичними, так і військовими засобами [1, с. 49].

Деякі фахівці визначають оборонну функцію держави як історично першу зовнішню функцію країни. Крім цього, вони зазначають, що вона відноситься до функцій, які притаманні державі на всіх етапах її розвитку [2, с. 647]. З такою позицією важко не погодитись. В історичній літературі можемо знайти підтвердження, що історія людства, у тому числі і України, це історія численних воєн і військових конфліктів. Істориками підраховано, що лише за останні п'ять з половиною тисяч років на Землі відбулося більше чотирнадцяти тисяч воєн. За час писаної історії людства мирних років в його житті було всього 292. Увесь інший час заповнювався малими і великими війнами, військовими конфліктами, які мали місце у тій чи іншій частині земної кулі [3, с. 15-16].

З огляду на це, в усі історичні епохи пануючі політичні сили надавали виключно важливого значення збройним силам як важливому вирішальному фактору підтримки і закріплення своєї влади, збереження суверенітету і територіальної цілісності. В умовах сьогодення це має неабияку актуальність.

Діяльність країни та її органів щодо реалізації функцій держави здійснюється в різних формах. Існує кілька класифікацій форм здійснення функцій держави.

Зазвичай виділяють правові та організаційні форми здійснення функцій держави. Правові форми - це діяльність органів держави, яка пов'язана з ухваленням і виданням правових актів, а саме: правотворча, правозастосовча, правоохоронна, правоінтерпретаційна. Організаційні форми здійснення функцій держави – це поточна технічна, господарська, статистична діяльність, спрямована на розв'язання конкретних завдань. Кожна функція держави здійснюється одночасно і в правових, і в організаційних формах [4, с. 57 - 61], у тому числі і функція оборони держави. Підтвердженням цього слугує положення ст. 1 Закону України «Про оборону України», де, зокрема, зазначається, що оборона України – це система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту [5].

Діяльність держави щодо забезпечення свого захисту має складний зміст і різні цілі. На їх реалізацію спрямовані підготовка і ведення політичної, дипломатичної, інформаційної та економічної боротьби. Невід'ємною складовою частиною цієї діяльності є створення військової організації держави і здійснення керівництва нею. Позитивним проявом такої діяльності є реальна можливість збройного захисту цілісності і недоторканості власної території, виконання міжнародних зобов'язань. У разі неможливості вирішення міжнародних конфліктів мирними засобами держава має право використовувати свої збройні сили. Саме у цьому знаходить свій прояв негативний бік зазначеної функції.

Існують різні підходи до розуміння реалізації функції оборони держави. В. Н. Жуков,

зокрема, вважає, що це полягає у: 1) захисті від зовнішньої агресії і веденні війн; 2) створенні військових баз на території іноземних держав; 3) закупці та продажі озброєнь; 4) участі у міжнародних акціях з підтримки миру або припинення агресії; 5) проведенні військової розвідки.

В. Л. Кулапов та О. В. Малько вбачають зазначену реалізацію у: 1) зміцненні і модернізації збройних сил; 2) розвитку оборонної промисловості; 3) охороні державних кордонів; 4) організації цивільної оборони; 5) веденні розвідки і контррозвідки; підготовці мобілізаційних резервів; 6) військовому співробітництві з іншими державами [6, с. 69].

Згідно із ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства [7]. Зокрема, у статті 51 Статуту ООН закріплено право держав на індивідуальну чи колективну самооборону від агресії [8].

Зазначене право теж знайшло своє конституційне закріплення. Згідно із ст. 17 Основного закону захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості покладаються на Збройні сили України. Державну безпеку та захист державного кордону України мають забезпечувати відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [7].

Як стверджує В. О. Антонов, Конституція України визначає основні засади державної політики, спрямовані на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. На думку автора їх варто розглядати як надзвичайно важливе підґрунтя на шляху до існування, самозабезпечення та подальшого розвитку суверенної держави [9, с. 612].

Функції оборони України покладаються на спеціально створені військові організації, а саме Збройні сили України та інші відповідні військові формування та правоохоронні органи держави. Згідно із ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» Збройні сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладається оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості. Збройні сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного та підводного простору держави у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу із тероризмом [10].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про оборону України» військове формування – це створена відповідно до законодавства України сукупність військових з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканості у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій [5].

До інших військових формувань належить Національна гвардія України (далі – НГУ), яка має свою неоднозначну історію. Зокрема, НГУ була створена Законом України «Про Національну гвардію України» від 4 листопада 1991 року, а 11 січня 2000 року була розпущена Законом України «Про розформування Національної гвардії України». 10 січня 2008 року до Верховної Ради України було подано проект закону № 1317 «Про Національну гвардію України», яка його відхилила. Але 12 березня 2014 року НГУ була відновлена відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» від 12 березня 2014 року.

Згідно зі статтею 1 зазначеного закону Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України, і призначена для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами - із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

Національна гвардія України бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними силами України у відсічі збройної агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони [11].

Стаття 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» правоохоронними органами визначає органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних силах України, Національне антикорупційне бюро

України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [12].

Збереження державного суверенітету і цілісності держави досягається різними засобами, у тому числі і встановленням конституційного обов'язку захисту Вітчизни.

Україна успадкувала загальний військовий обов'язок від СРСР, який було встановлено для чоловіків, що досягли 18 років. Згодом, 25 березня 1992 року, в Україні було прийнято закон «Про загальний військовий обов'язок і військову службу». У подальшому зазначений закон багато разів змінювався, зокрема у його назві було видалено слово «загальний», було введено альтернативну службу для тих, хто не згоден служити у війську із релігійних мотивів, також спостерігалася тенденція до скорочення термінів служби. Існували плани поступово скасувати військову повинність і перейти на контрактний принцип комплектування війська. 14 жовтня 2013 року було підписано Указ «Про строки проведення чергових призовів, чергові призови громадян України на строкову військову службу та звільнення в запас військовослужбовців у 2014 році», згідно з яким у 2014 році примусовий призов мав відбутися лише до внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України, а всі інші війська перейшли б на контрактний принцип комплектування [13]. Згідно з Указом Президента «Про заходи щодо підвищення обороноздатності держави» від 01 травня 2014 року [14] відновлено примусовий призов до Збройних сил України, проводиться мобілізація, а також було внесено зміни у законодавство, які розширюють коло потенційних військовослужбовців.

Згідно із статтею 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військовий обов'язок устанавлюється з метою підготовки громадян України до захисту Вітчизни, забезпечення особовим складом Збройних сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення та Державної спеціальної служби транспорту, посади в яких комплектуються військовослужбовцями.

Військовий обов'язок включає: підготовку громадян до військової служби; приписку до призовних дільниць; прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу; проходження військової служби; виконання військового обов'язку в запасі; проходження служби у військовому резерві; дотримання правил військового обліку.

У статті 4 зазначається, що Збройні сили України та інші військові формування комплектуються військовослужбовцями шляхом: призову громадян України на військову службу; прийняття громадян України на військову службу за контрактом [15].

Висновки. Таким чином, функція оборони держави включає у себе систему державних заходів, спрямованих на покращення обороноздатності країни, підтримання бойової готовності Збройних сил як в мирний, так і у воєнний час. Вона характеризується такими особливостями: 1) на відміну від інших функцій держави, носить постійний характер. Історія підтверджує, що на усіх етапах розвитку державно-організованого суспільства існувала об'єктивна необхідність захисту від зовнішнього агресора; 2) чітко окреслена нормами міжнародного і вітчизняного законодавства; 3) має як позитивний, так і негативний бік.

Реалізація функції оборони держави здійснюється шляхом: 1) визначення обов'язку оборони України за спеціально створеними військовими організаціями, які наділені компетенцією у відповідності до положень Конституції України; 2) встановлення конституційного обов'язку захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України для громадян, закріпленого у статті 65 Конституції України.

Джерела та література

1. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / О. Ф. Скаун. – Харків : Консум, 2006. – 656 с.
2. Протасов В. Н. Лекции по общей теории права и теории государства / В. Н. Протасов, Н. В. Протасов. – М.: Изд. Дом «Городец», 2010. – 752 с.
3. Тюшкевич С. А. Законы войны : сущность, механизм действия, факторы использования / С. А. Тюшкевич. – М. : Книга и бизнес, 2002. – 360 с.
4. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: елементарний курс / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева. – Видання друге. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 432 с.
5. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991р. із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр.
6. Кулапов В. Л. Теория государства и права: учебник / В. Л. Кулапов, А. В. Малько. – М.: Норма ИНФРА-М, 2013. – 384 с.

7. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр.
8. Статут ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр.
9. Джерела конституційного права України: монографія // за ред. Ю. С. Шемшученка, О. І. Ющик. – К.: НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2010. – 709 с.
10. Про Збройні сили України: Закон України від 06.12.1991р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр.
11. Про Національну гвардію України: Закон України від 12.03.2014р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр.
12. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр.
13. Про строки проведення чергових призовів, чергові призови громадян України на строкову військову службу та звільнення в запас військовослужбовців у 2014 році: Указ Президента України від 14.10.2013 р. №562/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр.
114. Про заходи щодо підвищення обороноздатності держави: Указ Президента України від 01.05.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр.
15. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992р. із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр.

Щербюк Н., Щербюк М. Особенности и пути реализации функции обороны государства.

Статья посвящена исследованию одной из внешних функций государства – функции обороны страны. Функции государства устанавливаются в зависимости от основных задач, которые стоят перед ним на том или ином этапе его развития. В условиях обострения глобальных проблем человечества, нарушение мирового правопорядка Российской федерацией, что обусловило аннексию Крыма, проведение АТО в Донецкой и Луганской областях, особую актуальность приобретают проблемы реализации вышеуказанной внешней функции нашего государства. Авторами проанализированы позиции ученых по указанной проблеме, положения законодательства в этой сфере. В статье отмечается, что деятельность государства по обеспечению своей защиты имеет сложный смысл и различные цели. На их реализацию направлены подготовка и ведение политической, дипломатической, информационной и экономической борьбы. Неотъемлемой составной частью этой деятельности является создание военной организации государства и осуществление руководства ею. Авторами отмечается, что каждая функция государства осуществляется одновременно и в правовых, и в организационных формах, в том числе и функция обороны страны. На основе проведенных исследований определены особенности функции обороны государства и пути ее реализации в современных условиях.

Ключевые слова: государство, функции государства, внутренние и внешние функции государства, суверенитет, военные формирования.

Shcherbiuk N., Shcherbiuk M. Features and Ways of Realization of the Defense Function of a State. The article deals with one of the external functions of the state – the function of the defense of a country. The functions of the state are set depending on the major objectives facing the state at this or that stage of its development. In the conditions of aggravation of global problems of humanity violation of the international legal order by Russian Federation that caused the annexation of the Crimea, conducting ATO in the Donetsk and Lugansk regions, problems of implementation of the above-mentioned external function of our state have become particularly important and urgent. The authors analyze the scientists' approaches to the above-mentioned problem and legislative provisions in this area. It has been proved that activities of the state to ensure its protection has a complex meaning and different objectives. Preparation and maintenance of the political, diplomatic, informational and economic struggle are aimed at realization of these objectives. An integral part of this activity is the creation of the state military organization and providing management of it. The authors state that each function of the state is carried out simultaneously in both legal and organizational forms, including the function of defense of a country. The results of the study helped to identify the peculiarities of the function of defense of the state and the ways of its realization in modern conditions.

Key words: state, functions of a state, external and internal functions of a state, sovereignty, military forces.